

AFGANİSTAN'DA BAŞLIK PARASI UYGULAMALARI VE FİKHÎ TAHLİLİ¹

Mehtarkhan KHWAJAMİR
Necmettin Erbakan Üniversitesi Doktora Öğrencisi

ÖZ

Günümüz Afganistan'ında başlık parası alma uygulaması birçok diğer ülkede olduğu gibi yaygındır. Söz konusu uygulama, İslamî bir dayanağının olmadığı ve adeta mehrin yerini aldığından İslam hukukuyla aykırı olmasının yanı sıra, evlenmeyi zorlaştırma, evlenen çiftlerin aileleri arasında anlaşmazlık çıkartma, aile içi şiddete yol açma ve nihayet kadınlara karşı şiddete sebep olma gibi birçok sorunlara neden olabilmektedir. Bu makalede uygulama tanıtılmış, söz konusu sorunlara değinmiş ve İslam hukuku açısından kısaca tahliline değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Başlık Parası, Kadınlar, İslam Hukuku, Tahliiller.

ABSTRACT

The Bride Price Practices in Afghanistan and Its Analysis from the Point of Islamic Law

The bride price practice is common in Afghanistan like a lot of other countries. This practice is contrary to Islamic Law as well as it makes the marriage difficult, tickers dispute between the families of married couples, leads to domestic violence and finally causes to violence against women. In this article, the mentioned practice have been briefly introduced and analyzed in terms of Islamic Law.

Keywords: Afghanistan, Bride Price, Women, Islamic Law, Analysis.

Birçok eski din ve kültürde var olan² ve günümüzde de dünyanın birçok ülkesinde devam etmekte olan başlık parası,³ günümüz Afganistan'ında da yaygındır. Afganistan'da çok rastlanan aile içi şiddetin tek sebebe bağlanmasının doğru olmadığı bir gerçektir. Yaygın eğitimsizlik, yerleşik gelenekler ve ataerkil anlayış bu sonucun temel sebepleri arasında sayılabilir. Bu sebeplerden birisi

¹ Bu makale yazarın 2010 yılında Selçuk Üniversitesinde Prof Dr. Ahmet YAMAN'ın danışmanlığında yazdığı "Günümüz Afganistan'ında Kadınların Maruz Kaldığı Bazı Uygulamaların İslam Hukukuyla Mukayesesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Kazıcı, Ziya, Bir Osmanlı Arşiv Belgesi Işığı Altında Evlilikte Başlık Problemi Üzerine Bazı mülahazalar, (Ed) İbrahim Canan, *İslam' da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II)*, Karmat, İstanbul, 2005, s. 109.

³ Tezcan, Mahmut, "İlkel Toplumlarda Başlık Parası Geleneği", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, cilt: 9, sayı: 1, 1976, s. 415.

de birçok olumsuzluklara yol açan ve adeta evliliği asli amacından saptıran bir uygulama olan başlık parasıdır. Bu konuyu, Afganistan'da başlık parasının tarihçesi, nitelikleri, amaçları, olumsuz sonuçları ve kısaca İslam hukuku açısından değerlendirilmesi şeklinde ele alacağız. Afganistan'daki başlık parası uygulamasını ele alan eserlerin bulunmadığından kendi gözlemlerimizden de istifade edeceğiz.

I. Başlık Parasının Tanımı, Tarihçesi ve Afgan Hukuk Tarihindeki Yeri

A. Başlık Parasının Tanımı ve İlgili Kavramlar

“Evlenecek erkeğin kız tarafına ödediği para veya mal”⁴ demek olan başlık parası Afganistan'da değişik diller ve bölgelere göre farklılık göstererek, Toyane, Kalin ve Velor adları ile bilinmektedir.⁵

B. Tarihçesi

Afganistan'da ilk olarak ne zamanda başladığı bilinmeyen başlık parası alma geleneğinin çok yaygın olması ve miktarının özellikle bazı bölgelerde aşırı yüksek olmasından dolayı zaman zaman devlet bunun önlenmesi ve yasaklanması için kanunlar çıkartmıştır. Ancak bu kanunlar ve yasaklar da bir sonuç vermemiş veya uygulanması çok kısa sürmüştür.

Afganistan'da başlık parasıyla ilgili değişik dönemlerde kanun çıkartılmış ve her yeni kanun ile bir önceki kanun mülga edilmiştir. Başlık parası ilk defa Amanullah Han döneminde (1919-1929) yasaklanmıştır. Amanullah Han, 1921 ve 1924 yıllarında olmak üzere nikâh, düğün ve sünnet ile ilgili “Nizamname-i Nikâh Arûsî ve Hatne Sûrî” adlı iki kanun çıkartmış; ancak 1921 tarihli kanuna ulaşamadık. Kralın 1924 yılında çıkarttığı 22 maddelik kanunda başlık parası tamamen yasaklanırken mehrin de 30 Rupiyeye⁶den fazla olamayacağı belirtilmiştir.⁷

Kral bu kanunun önsözünde, söz konusu kanunun amacının kadınlara karşı şiddetin sona erdirilmesi ve düğün masraflarından dolayı insanlar arasındaki anlaşmazlık ve kavgaların ortadan kaldırılması olduğunu söylemektedir.

Amanullah Han, yürürlüğe koyduğu hukukî ve toplumsal reformlar kapsamında önce çok evliliği ve küçük yaşta evliliği yasaklamış, evlenme yaşını kızlar için 14 erkekler için 18 olarak tayin etmiştir. Fakat âlimler bunun İslam hukukuna aykırı olduğu gerekçesiyle karşı çıkınca halk da tepki göstermiş ve Amanullah Han bundan geri adım atarak eski kanunu mülga ilan edip Nisa suresindeki çok evliliği izin veren ayeti⁸ hatırlatarak eşler arasında adaleti sağlayabilmek şartıyla dörde kadar evlenmenin caiz olduğunu fakat adaletli davranama-

⁴ Akgündüz, Ahmet, “Başlık”, *DİA*, V, 131.

⁵ 1294 tarihli *Nizamnam-i Nikâh Arûsî, Hatne Sûrî*, md. 11.

⁶ Afganistan'ın o dönemdeki para biriminin adıdır. Afgan kanunlarında genelde 10 dirhem ve değeri esas alındığına göre bunun da 10 dirhem in o günkü karşılığı olması muhtemeldir.

⁷ *Nizamname-i Nikâh Arûsî ve Hatne Sûrî*, md. 11.

⁸ ..فَانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع فان خفتن ألا تعجلوا فواحدة ..

...beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın... Nisa, 4/3.

yanlar için bunun günah olacağını ve ayrıca adaletsizliği tespit edilen kişilerin cezalandırılacağını hükme bağlamıştır.⁹ Aynı şekilde küçük yaşta evlilik konusunda kral şu kanunu koymuştur:

“Küçük yaşta evlilik caizdir. Fakat ey benim dürüst olan ra'iyetim! Küçük yaşta evlilik, sizin bu manevi babanızın tecrübesi ile aranızda davalar, anlaşmazlıklar, tartışmalar, cinayet ve nifaka sebep olmaktadır. Daha önce yasaklamamın sebebi de bu idi.”¹⁰

Bu kanunda kadınların bad (kan parası bedeli), olarak verilmesi, miras olarak telakki edilip kocası vefat eden kadının rızası olmadan kocasının yakınları ile evlendirilmesi veya zorla evlilikten alıkonulması gibi geleneksel uygulamalar yasaklanmıştır.¹¹ Buluğa ermiş tarafları, rızaları dışında evlendiren ve nikâhını kıyan imamların da cezalandırılacağı belirtilmiştir.¹²

Bunlar dışında bu kanunda nişan merasimi yapmak, düğünde fazla masraf yapmak, başlık parası ve çeyiz tamamen yasaklanmış, mehir ve düğünde damadın geline alması gerek şeyler ayrıntılarıyla belirtilmiştir. Bu kanunda nikâh kıyan imama verilecek ücretin azami miktarı ve düğünde alınacak tatlının miktarı bile belirtilmiştir.

Başlık parası daha sonra Afgan kralı Zahir Şah döneminde (1933-1973), 1934 ve 1949 tarihlerinde olmak üzere iki defa çıkartılan Usulname-i Nikâh, Arûsî ve Hatne Sûrî adlı kanunda da yasaklanmıştır.¹³

1934 tarihinde Usulname-i Nikâh, Arûsî ve Hatne Sûrî adlı 8 maddelik bir kanun çıkartılmış, açıkça zikredilmemişse bile bununla önceki kanun mülga edilmiştir. Bu kanunda düğünde fazla harcamaların önüne geçmek amacıyla başlık parasının kaldırılması da dâhil bazı gelenekler yasaklanmıştır. Bu kanunda ayrıca nikâhin şeriata uygun olarak yapılması, evlenecek tarafların rızası icab ve kabul esnasında şahitlerin yanı sıra iki tarafın yakınlarının (velilerinin) da hazır olması gerektiği belirtilmiştir.¹⁴

1949 tarihinde aynı isimle 12 maddelik benzer bir kanun çıkartılıp 1934 tarihli kanun mülga ilan edilmiştir. Bu kanunun girişinde yine nikâh merasiminde yapılan harcamalara işaret edilmiş ve bunun hem şeriata hem de ahlaka aykırı bir şey olduğu, dolayısıyla valiler, kaymakamlar dâhil bütün devlet yetkililerinin âlimler ile beraber bunun kötü bir gelenek olduğu konusunda insanları bilgilendirmek zorunda olduğu ve polis de düğün merasimini teftiş edip kanuna aykırı olarak düğün merasimi düzenleyenleri şeri mahkemelere sevk etmelerinin gerektiği belirtilmiştir.

Bu kanunda da nikâhin şeriata uygun olarak yapılması, tarafların rızaları ile

⁹ 1294 tarihli Nizamnam-i Nikah Arûsî ve Hatne Sûrî, md. 1-2.

¹⁰ 1294 tarihli Nizamnam-i Nikah Arûsî ve Hatne Sûrî, md. 4.

¹¹ 1294 tarihli Nizamnam-i Nikah Arûsî ve Hatne Sûrî, md. 6-7.

¹² 1294 tarihli Nizamnam-i Nikah Arûsî ve Hatne Sûrî, md. 18.

¹³ Usulname-i Nikah Arûsî ve Hatne Sûrî, md. 5.

¹⁴ 1934 tarihli Usulname-i Nerasim-i Nikah, Arûsî ve Hatne Sûrî, md. 1.

olması nikâh esnasında şahitlerin yanı sıra tarafların yakınlarının bulunması,¹⁵ nikâh merasiminden önce nişanlılık ve benzeri merasimlerin yasak olması,¹⁶ gelin için alınacak kıyafetlerde kız tarafının müdahale etme hakkının olmaması¹⁷ başlık parasının yasak olması¹⁸ yer almıştır. Aynı şekilde bu kanuna göre taraflar arasında icab ve kabul gerçekleştiği halde, başlık parası verilmediği için velinin kızı teslim etmediği ispatlanırsa, damat mahkemeye şikâyet edecek, bunun üzerinde mahkeme önce kızın velisini başlık parasının yanlış bir gelenek olduğu bilgisini vererek ikna etmeye çalışacak, ikna olmadığı durumda bizzat mahkeme devreye girip gelini damada teslim edecektir.¹⁹

Zahir Şah döneminin (1933-1973) sonlarına doğru, 08.08.1971 tarihinde 42 maddelik “Kanun-i İzdıvac” adlı yeni kanun çıkartılıp bir önceki kanun mülga ilan edilmiştir. Bu kanunda yine mehrin kadınların hakkı olduğu,²⁰ evlenecek olan kadının akrabalarının, hangi adla olursa olsun para ve saire alamayacağı, alanların da cezalandırılacağı²¹ belirtilmiştir.

Bu kanunda ayrıca küçük kızların evlendirilmesi konusunda çok önemli bir meseleye değinilmiştir. Evlendirilecek olan tarafların velilerinin ahlak yönünden sorunlu oldukları veya evliliğin, evlenecek olan tarafların hayırına olmadığı veya evliliğin maddi bir gelir elde etmek için yapıldığı ispatlandığında, söz konusu nikâhın geçersiz olduğu belirtilmiştir.²² Nikâhın borç ve bad (kan parası bedeli) karşılığında da gerçekleşmeyeceği ayrıca belirtilmiştir.²³

18.10.1978'de dönemin devlet başkanı eski kanunu mülga edip başlık, mehir ve düğün masraflarını düzenlemek için 7 maddelik bir ferman çıkartmıştır. Bu fermanda Afganistan'da gelinin babası ve kardeşleri tarafından alınmakta olan başlık parası tamamen yasaklanmış²⁴ ve mehrin de 10 dirhemden fazla olamayacağı açıklanmıştır.²⁵ Ayrıca gelin tarafının, nişanlılık döneminde gelenek halinde olan bayram, nevruz ve benzeri günlerinde geline ve ailesine elbise veya hediyeler alması için damadı zorlayamayacağı,²⁶ evliliğin evlenecek tarafların rızaları ile olmasının gerektiği dolayısıyla rızası dışında kimsenin evlendirilemeyeceği, aynı şekilde evlenmek isteyen dul kadınların evlenmesine mani olunamayacağı belirtilmiştir.²⁷

Bu kanunda en dikkat çekici olan husus, evlilik yaşına sınırlama getirilirken nişan için de aynı yaş sınırının getirilmiş olmasıdır. Buna göre kızlar 16 yaş al-

¹⁵ 1949 tarihli *Usulname-i Nikah, Arûsî ve Hatne Sûrî*, md.1.

¹⁶ 1949 tarihli *Usulname-i Nikah, Arûsî ve Hatne Sûrî*, md.2.

¹⁷ 1949 tarihli *Usulname-i Nikah, Arûsî ve Hatne Sûrî*, md.3.

¹⁸ 1949 tarihli *Usulname-i Nikah, Arûsî ve Hatne Sûrî*, md.5.

¹⁹ 1949 tarihli *Usulname-i Nikah, Arûsî ve Hatne Sûrî*, md.6.

²⁰ *Kanun-i İzdıvac*, Resmi Ceride, sy: 9 (190), yıl 1971, md. 16.

²¹ *Kanun-i İzdıvac*, Resmi Ceride, sy: 9 (190), yıl 1971, md. 15.

²² *Kanun-i İzdıvac*, Resmi Ceride, sy: 9 (190), yıl 1971, md. 20.

²³ *Kanun-i İzdıvac*, Resmi Ceride, sy: 9 (190), yıl 1971, md. 21.

²⁴ *Ferman-ı Şumara-yı 7.*, Resmi Ceride, sy: 409, 1978, md. 1.

²⁵ *Ferman-ı Şumara-yı 7.*, Der Bare-yi Mesarîf-ı Arûsî RC, sy: 409, 1978, md. 3.

²⁶ *Ferman-ı Şumara-yı 7.*, Der Bare-yi Mesarîf-ı Arûsî RC, sy: 409, 1978, md. 2.

²⁷ *Ferman-ı Şumara-yı 7.* Der Bare-yi Mesarîf-ı Arûsî RC, sy: 409, 1978, md. 4.

tında erkekler ise 18 yaş altında evlenemez ve nişanlanamazlar.²⁸ Yukarıda zikri geçen bu kanunları çiğneyen kişiler için de durumlarına göre 6 aydan 3 yıla kadar hapis cezası ve alınan mal ve paranın müsaderesi hükmü getirilmiştir.²⁹ Zikri geçen kanunların her biri bir öncekisini mülga etmiştir.

Ancak başlık parasını yasaklayan bu kanunlar halk arasında kabul görmemiş,³⁰ taraflar kendi aralarında anlaşma yaparak gizlice bu uygulamaya devam etmişlerdir.

Günümüz Afgan Medeni Kanunu'nda ise buna dair herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır; ancak bu yönde bir çalışma devam etmekte olup 2015 yılına kadar başlık parasını yasaklayan bir kanununun çıkartılıp onaylanması beklenmektedir.

II. Başlık Parası ve Bölgelere Göre Uygulama

Başlık parası Afganistan'ın her yerinde yaygındır. Kızlar evlendirilirken varsa babası, erkek kardeşleri; bunların olmadığı durumlarda ise kızların sorumluluğunu üstlenen erkek akrabaları mehirden ayrı olarak belli bir meblağı almaktadırlar.³¹

ABİHK'un³² bir araştırmasına göre Afganistan'da evliliklerin % 65'inde başlık parası alınmaktadır. Kalan % 35'inde de ya evlilikler berdel usulü ile olduğu veya evlenenler çok yakın akraba oldukları için alınmamaktadır.

Başlık parasının Afganistan'ın bütün bölgelerinde yaygın olması ile birlikte nitelik ve nicelik itibarıyla değişiklik arz etmektedir. Mesela nitelik itibarıyla genel olarak nakit para alınmaktadır. Ancak Gor gibi bazı vilayetlerde nakit para yerine veya nakit para ile beraber hayvanlar da alınmaktadır.³³ Aynı şekilde Badahşan vilayetinde de hayvanlarla beraber nakit para da alınmaktadır. Ancak bu iki bölge arasında zikre değer bir fark vardır ki, o da şudur: Gor vilayetinde hayvanların miktarı kız ve erkek tarafından belirlenirken Badahşan vilayetinde ise miktar tamamen kızın akrabalarının yetkisine bırakılmaktadır. Kızın akrabaları gidip damadın hayvanlarının içinden seçerek istediği miktarda hayvan getirebilir ve ondan sonra damadın babası ile oturup düğün masraflarını ve nakit parayı ayrıca konuşurlar.

Başlık parası yerine hayvanların alınması daha çok o bölgelerde hayvancılığın yaygın olmasından kaynaklanmaktadır.

Nicelik itibarıyla başlığın miktarı, hem nakit para hem de hayvanların alındığı bölgelerde, ailelerin ekonomik durumuna, şehirli veya köylü olmasına, ev-

²⁸ *Ferman-ı Şumara-yı 7.*, Der Bare-yi Mesarîf-ı Arûsî, Resmi Ceride, sy: 409, 1978, md. 5.

²⁹ *Ferman-ı Şumara-yı 7.* Der Bare-yi Mesarîf-ı Arûsî, Resmi Ceride, sy: 409, 1978, md. 6.

³⁰ Atai, *Tarih-i muasır-ı Afganistan*, s. 404.

³¹ KMHBA, Rapor-ı Tahkikatî, Guzariş-ı Tahkiki Der Bare-yi Avamıl-ı Hud-kuşiy-i Zenan Der Hevzey-i Cunub Garb-i Afganistan,

http://www.aihrc.org.af/2010_Dari/Dri_Pages/Reports/Researches/Researches/Report_V_A_W.pdf (06/07/2010); Türkmeni, Nesrin, *Vaz'iyet-i Zenan-ı Cevan Der Hane-vade*, KMHBA 2009. s. 24, 13. S.13.

³² Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu.

³³ Türkmeni, Nesrin, *Vaz'iyet-i Zenan-ı Cevan Der Hane-vade*, KMHBA 2009, s. 24.

lenecek olan gelin ve damadın akraba olup olmamalarına göre de değişmektedir. Örneğin ABİHK'un araştırmasına göre bahsettiğimiz Gor vilayetinde alınmış en yüksek başlığın 60 koyun, 5 inek, bir at ve 20.000 Afgan Parası (400 Amerikan doları) ve en düşüğünün de 10 koyun 2 inek olduğu tespit edilmiştir.

Bunların dışında başlık parası, miktar itibarıyla bölgelere göre önemli bir değişiklik göstermektedir. Mesela sırasıyla Pektiya, Belh, Nangarhar ve Faryab gibi bazı vilayetlerde başlık parası en yüksek derecede iken Daykondi, Bamyan vb. bazı illerde en düşük seviyede görülmektedir.³⁴ Bunlara ilaveten de kızın ailesinin konumu, kızın güzel veya çirkin, dul veya bekâr olması da başlık parasının miktarı konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin bekâr kızların aksine dul kadınlar evlenirken genellikle az bir miktar nakit para dışında bir şey alınmamaktadır.³⁵ Ayrıca yaşları kızlardan kat kat fazla olan zengin erkekler bazen 100 bin-200 bin dolara kadar da başlık parası vermektedirler.

Yine başlık parasının çok yüksek olduğu bölgelerde kız istemeye gidildiği gün, başlık parası hakkında da pazarlıklar yapılır, eğer taraflar başlık parası konusunda anlaşılırsa ondan sonra karar verilir. Ancak başlığın yüksek olmadığı bölgelerde genelde başlık parası aşağı yukarı sabittir ve dolayısıyla düğüne bir hafta kala erkek ve kız tarafından oluşan bir heyet tarafından düğünün diğer masrafları ile beraber tayin edilir.

Düğün gününde de kızın mehrini konuşurken başlık parasını mehri mua'ccel olarak hesaplanır ve diğer mehir olarak vad edilen gayri menkullar ise mehri mueccel olarak adlandırılır.

III. Başlık Parasının Sebepleri

Başlık parasının birçok sebepleri vardır; ancak en fazla yaygın olan aşağıdaki iki sebep gösterilmektedir:³⁶

A. Gelinin Değerinin Arttırılması: Bazı insanlara göre gelin için ne kadar fazla başlık parası alınırsa damadın ailesi nezdinde o kadar önemi ve değeri yükselir. Başlık parası az olan veya üzerinden başlık parası alınmayan kızlara ise kimse önem vermez. Hâlbuki ileride değineceğimiz gibi durumun tam aksi-ne gelişmesi de söz konusudur.

B. Çeyiz Masraflarının Temin Edilmesi: Çeyizlerin çok yüksek olması sebebiyle kızın babası bunun altından kalkamayacağını düşünerek parasını damattan temin etmeye çalışmaktadır. Bazen gelinin çeyizi ne kadar çoksa başlık parası da o kadar fazla alınır. Genellikle böyle olmakla birlikte başlık parası her zaman çeyizle orantılı olmayabilmektedir. Çünkü birçok yerde çeyiz masrafı, alınan başlık paranın % 5'i kadar da etmediği halde çok yüksek bir miktar başlık parası alınmaktadır. Ayrıca bir babanın kızına hediye ve çeyiz almak için başlık parası alması da doğru değildir.

Dolayısıyla kanaatimizce bunlar sebepten ziyade var olan bir geleneği meş-

³⁴ KMHBA, *Vaz'iyet-i Zenan-ı Cevan Der Hane-vade*, Kabil, 2009. s. 24-25.

³⁵ Yılmaz, Aliye, *Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi*, s. 46.

³⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 44-45.

rulaşma çabasıdır ve başlık parasının en büyük sebebi halk arasında devam edegelen bir gelenektir.

IV. Başlık Parasının Gelin Üzerinde Yaptığı Olumsuz Etkiler

A. Aile İçi Şiddet

Başlık parası gelin üzerinde birçok olumsuz etki oluşturmaktadır. Nitekim her şeyden önce gelini hem kocası hem de kocasının ailesi nezdinde adeta satın alınmış bir köle konumuna düşürmektedir. Çünkü Afganistan gibi fakir bir ülkede başlık parasının temin edilebilmesi ancak birçok sıkıntıyı çekmekle mümkündür. Bir memurun maaşının 100 dolardan başladığı bir ülkede 20,000 dolar başlık parasının temini ve üstelik düğün masraflarının karşılanabilmesi oldukça zordur. Bunun için evlenecek kişinin başka bir ülkeye gidip senelerce çalışması gerekmektedir. Bundan dolayıdır ki evlendikten sonra koca, eşini hep kendi emeğinin karşılığı olarak elde edilmiş bir mal gibi görmektedir. Kocanın ailesi de bütün varlığını düğün ve başlık parasında harcadığı için her biri kendisini, gelin üstünde alacaklı ve gelini neredeyse satın almış gibi görmektedir. Özellikle de üzerinden yüksek başlık alınan kızların, kocası ve kocasının ailesi tarafından çeşitli kötü sözleri ve kötü davranışları ile karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Hatta bazı kadınların bu sebeple gördükleri şiddet altında intihar ettiğini de kayıtlardan öğrenmekteyiz.³⁷

B. Kadınların Mehir Haklarından Mahrum Kalmaları

Başlık parasının bizzat evlenen kadına değil, babası veya herhangi bir velisine verilmesinden dolayı evlilik adeta bir ticarete dönüştürülmüş, kızın hakkı olan mehirin yerini başlık parası almış ve erkeklerin kadınlar üzerindeki hegemonyasının artmasına sebep olmuştur. Nitekim Afganistan'ın bazı bölgelerinde başlık parasının miktarı düğünden yaklaşık bir hafta önce düğün masrafları ile beraber tayin edilirken, başlık parasının yüksek olduğu yerlerde insanlar kız istemeden önce başlık parasını konuşmaktadırlar. Eğer başlık parası konusunda anlaşılabilirlerse kızı istemeye giderler. Kısacası ister düğünden önce olsun isterse kız isteme zamanında olsun genellikle kızın mehiri değil başlık parası konuşulur, mehir ise ancak nikâh esnasında zikredilir, verilen başlık parası da mehir olarak hesaplanır ve buna bazı ilaveler yapılır. Başlık parası teslim alınmadan gelin evden çıkartılmazken mehir ya kağıtta kalmakta veya sözde kalıp yazıya bile geçirilmemektedir.

ABİHK'un³⁸ 2009'daki bir raporuna göre evlilikte kadınların ancak % 52.3'ne mehir tayin edilmektedir. Geride kalanların % 25.5'inin hiç mehiri yokken % 25.2'si ise mehirin olup olmadığından habersizdirler. Yine bu rapora göre mehirini bilfiil alan kadınların oranı ancak % 1.2 olarak tespit edilmiştir. Diğerlerinin ise ya hiç yoktur ya da nikah esnasında belirlenmiş ise de ondan sonra ve-

³⁷ Guzârîş-ı Tahkiki Der Barey-i Avamıl-ı Hud-kuşiy-i Zenan Der Hevzey-i Cunub Garb-ı Afganistan KMHBA. Rapor-ı Tahkikati
http://www.aihrc.org.af/2010_Dari/Dri_Pages/Reports/Researches/Researches/Report_V_A_W.pdf
 f (06/07/2010).s 7-8.

³⁸ Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu.

rilmemiştir.³⁹ Başka bir rapora göre kadınların % 73'ü mehirden mahrum bırakılmış % 23'ünün ise mehrinin olup olmadığından habersiz olduğu öğrenilmiştir.⁴⁰

C. Küçük Yaşta Evlendirme

Başlık parasının yüksek olmasından dolayı aileler ekonomik sıkıntılara düşünce kızlarını küçük de olsa evlendirirler.⁴¹ Aynı şekilde küçük kızların kendilerinden yaşça çok büyük erkeklerle evlendirilmesinin en büyük sebebi de yine başlık parasıdır.

Günümüzde yürürlükte olan, Afgan Medeni Kanunu'nda evlenme yaşı erkekler için 18, kızlar için 16 olmasına⁴² rağmen son zamanlardaki çeşitli araştırmalara göre Afganistan'da kızların yaklaşık %60'ı 16 yaşa gelmeden evlendirilmektedir.⁴³ Nitekim medyada genişçe yer alan bir olay da 2014 yılında yaşanmıştır. Mezar-ı Şerif'in Şolgera ilçesinde bir kişi 8 yaşındaki kızını 110 bin Afgan parası (2000 ABD Doları) karşılığında 12 yaşındaki biriyle evlendirmiş, kızın babasıyla yapılan röportajlarda babası bunun sebebinin ekonomik sorunlar olduğunu ve ayrıca evlendirmeden önce din adamlarıyla istişare ettiğini ve onların fetvasını aldıktan sonra evlendirdiğini de ifade etmiştir.⁴⁴

Afgan Medeni Kanunu'na göre kızların evlenme yaşı 16'dır. Bununla birlikte 15 yaşlarında olan kızlar da babası tarafından veya yetkili bir mahkeme tarafından uygun görüldüğü takdirde evlendirilebilir. 15 yaş altında olan kızların evlendirilmelerine ise kanunen hiçbir şekilde izin verilmemektedir.⁴⁵

D. Rızaları Dışında Evlendirme

Başlık parasının genel olarak çok yüksek olması ve insanların birçoğunun fakir olmasından dolayı bazı insanlar kızlarının istediği kişilere değil fazla başlık parasını verebilen biri ile evlendirmeye zorlamaktadır.

Kızların küçük yaşlarda ve rızaları dışında evlendirilmeleri de çoğu zaman onların kendileri yakmaları ve benzeri ile hayatlarına son vermelerine sebep olmaktadır.⁴⁶

E. Şiğar Nikâhı (Berdel)

Başlık parasının sebep olduğu uygulamalardan birisi de şiğar nikâhidir.

³⁹ Türkmeni, Nesrin, *Vaz'iyet-i Zenan-ı Cevan Der Hane-vâde*, ABİHK, 2009, s. 26.

⁴⁰ İlamiyey-ı Matbuati Kabil- WCLRF (Women And Children Legal Research Foundation), 2009. http://www.wclrf.org/dari/Dari_pages/Researches/Press%20release%20-%20report%20on%20violence%20against%20women.pdf (06/07/2010), s. 1.

⁴¹ WCLRF, Rapor-ı Tahkikatî, İzdıvachay-ı Piş ez Vakt Der Afganistan, 2008, s. 16; ; Türkmeni, Nesrin, *Vaz'iyet-i Zenan-ı Cevan Der Hane-vade*, ABİHK, 2009, s. 21.

⁴² Kanun-i Medeniy-ı Afganistan, madde, 71.

⁴³ S. Bahgam, W. Mukhatari, Study on Child Marriage in Afghanistan, Medika Mondiale. 2004. http://www.medicamondiale.org/fileadmin/content/07_Infothek/Afghanistan/Afghanistan_Child_marriage_medica_mondiale_study_2004_e.pdf (06/07/2010), s. 9.

⁴⁴ <http://da.azadiradio.org/content/article/26558971.html>(31.08.2014);

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2014/09/140902_k02-balk-underage-marriage-parents-arrested.shtml (02.09.2014)

⁴⁵ Kanun-i Medeniy-ı Afganistan, madde, 71.

⁴⁶ <http://moph.gov.af/fa/news/ministry-of-public-health-ministry-of-womens-affairs-and-un-call-for-efforts-to-strengthen-suicide-prevention-in-afghanistan> (10.09.2014)

Başlık parasının yüksek olması ve insanların çoğunun bunu ödeme gücüne sahip olmamasından dolayı⁴⁷ çareyi bu uygulamada bulmaktadırlar. Çünkü bu uygulamada mehir söz konusu olmadığı gibi başlık parası da söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla bu şekil evlilikte düğün masrafları da çok az olmaktadır.⁴⁸ Birçok aile içi soruna da neden olan şığar nikâhı⁴⁹ Hz. Peygamber tarafından da yasaklanmıştır.⁵⁰

F. Çok Evlilik

İnsanların evli olan birine ikinci ve üçüncü hatta dördüncü eş olarak kızlarını vermelerinin belki de tek sebebi başlık parasıdır diyebiliriz. Aslında kızların ikinci, üçüncü ve dördüncü eş olmaları hem kızlar hem de aileleri tarafından istenilen bir iş değildir. Ancak özellikle yoksul aileler sadece başlık parası için buna boyun eğmek zorunda kalmaktadırlar.⁵¹

V. Uygulamanın İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

İslam hukukuna da baktığımız zaman Afganistan'daki uygulamanın tam tersine başlık parası ve benzeri uygulamaların meşru olmadığını ve mehrin, evlenecek kadının hiçbir şekilde düşürülmeyen bir hakkı olduğunu görmekteyiz.

Allah (c.c.), hür bir insanı bilerek satan kişinin, kıyamet gününde bizzat kendisinin hasmı olacağını kudsî bir hadiste belirtmiştir:

عن أبي هريرة رضي الله عنه : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال (قال الله ثلاثة أنا خصمهم يوم القيامة رجل أعطى بي ثم غدر ورجل باع حرا فأكل ثمنه ورجل استأجر أجيرا فاستوفى منه ولم يعطه أجره .

"Allah şöyle buyurdu: Üç sınıf insan vardır ki, kıyamet gününde ben onların hasmıyım: Biri şu kimse ki, benim adıma yemin edip (ahd eder de) sonra ah-dini bozar. İkincisi hür bir insanı (köle diye) satar da onun parasını yer. Üçüncüsü şu kimse ki, bir işçiyi ücretle tutar, onu çalıştırıp işi tam yaptırır da, onun ücretini vermez".⁵²

Bu hadisten hür bir insanı satmanın büyük bir günah olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bizzat Allah (c.c.)'ın davacı olmasından daha ağır ne olabilir ki?. Başlık parası alma uygulaması her ne kadar kızı satmaktan ibaret değilse de birçok açıdan satışa benzemektedir.

Allah (c.c.), zinanın önünü kapatmak için "İçinizdeki bekarları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah onları lütfü ile zenginleştirir. Allah lütfü bol olandır, bilendir"⁵³ buyruğuyla bekarların ev-

⁴⁷ WCLRF, Rapor-ı Tahkikatî, Nazari ber Kazayay-ı ferar ez Menzil, s. 38.

⁴⁸ KMHBA, Rapor-ı Tahkikati, Vaz'iyet-i Zenan-ı Afganistan der Salı 2008 miladi, http://www.aihrc.org.af/2010_Dari/Dri_Pages/Reports/Researches/Researches/Wom_situation_n_2008.pdf (06/07/2010), s. 12.

⁴⁹ Afganistan'da berdel usulünün mahiyeti ve olumsuz sonuçları ile ilgili detaylı bilgi için bk. Fikrî, Ataullah, "Şiar de İslam Le Nazara" *Qaza*, sayı: 9, 2006, s. 89-94.

⁵⁰ İbn Hanbel, *Müsned*, VIII, 516; Buhari, "*Nikâh*", 29; Müslim, "*Nikâh*", 57, 59-61; İbn Mace, "*Nikâh*", 16; Ebu Davud, "*Nikâh*", 15; Tirmizi, "*Nikâh*", 30; Nesaî, "*Nikâh*", 59-60; "*Hiyel*", 14.

⁵¹ Yukarıdaki konular ile ilgili Detaylı bilgi için bk. Khwajamir, İslam Hukuku İle Mukayeseli Olarak Günümüz Afganistanı'nda Kadınların Maruz Kaldığı Bazı Uygulamalar.

⁵² Buharî, *Buyû*, 106.

⁵³ Nur, 24/32.

lendirilmesini emretmiştir. Başlık parası uygulaması ise evlenmeyi zorlaştırır ve dolaylı olarak da insanları zinaya sürükler. Hz. Peygamber (s.a.), aynı fitneye işaret ederek “Dinini ve ahlakını beğendiğiniz bir kimse, kızınıza talip olursa onunla kızınızı evlendiriniz. Böyle yapmazsanız yeryüzünde bir fitne ve büyük bir ahlakî bozulma meydana gelecektir”⁵⁴ buyurmuştur. Aynı şekilde “Sizden kimin evlenmeye mehir verip, aileyi geçindirmeye gücü yeterse evlensin çünkü evlilik gözü haramdan korur, iffet ve namusu muhafaza eder...”,⁵⁵ “Evlenmeye gücü yettiği halde evlenmeyen kimse bizden değildir”⁵⁶ diyerek evliliğe teşvik edip evlenmemenin bir günah olduğunu belirtmiştir. Öte yandan evliliğin kolaylaştırılmasına teşvik amacıyla “Bereketi en çok olan kadın (evlilik) külfeti en az olan bir kadındır”⁵⁷, “Bereketi en çok olan evlilik külfeti en az olan evliliktir”⁵⁸ diyerek, kadınları az mehir almaya teşvik etmiştir. Bir kadınla evlenmek isteyip fakat mehir verme gücü olmayan bir kişiye Hz. Peygamber (s.a.), demirden bir yüzük bile olsa ona mehir olarak vermesi gerektiğini söylemiş, adam, demir yüzüğünün bile olmadığını söyleyince kadının mehrini, kendisine kocası tarafından öğretilen Kur’an olarak tayin etmiştir.⁵⁹ Bütün bunlara baktığımızda İslam dininden evliliğin kolaylaştırılmasının hedeflendiğini görmekteyiz. Buna karşın evlenmeyi zorlaştırmak da İslam’ın bu genel tavrına ters düşmektedir.⁶⁰ Ayrıca başlık parası uygulaması Hz. Peygamber’in (s.a.) “Bir kadınla dört özelliğinden dolayı evlenilir; Dini, malı, soyu ve güzelliği, sen dindar olanı seç ki devamlı bereketler içerisinde olasın”⁶¹ buyurup Müslümanların evliliği dünyevi gelirler üzerinde değil manevi değerler üzerinde kurmalarının gerektiği yönündeki irşadına ters düşmektedir. Bunun sonucu olarak da Allah’ın “kendileriyle huzur bulsanız diye size kendi cinsinizden eşler yarattı”⁶² derken buyurduğu huzur, birçok insan için, özellikle kadınlar için kâbusa dönüşmektedir.

Kadınların mehir hakkına gelince Kur’an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً *“Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile (cömertçe) verin...”*⁶³

Ayette geçen “نِحْلَةً”(nihleten) kelimesini, Hz. Aişe, Mukatil, Katâde ve İbn

Cüreyc “فريضة” olarak tefsir etmişlerdir. İbn Zeyd de bu kelimenin Arap dilinde vacip anlamında olduğunu söylemiştir. Ayette kadınların ancak vacip mehrini vermek sureti ile eş olarak alınabileceği vurgulanmıştır. Hz. Peygamber dışında hiç kimsenin vacip olan mehri vermeksizin evlenmesi veya tayin edilen mehirle-

⁵⁴ İbn Mâce, “*Nikâh*”, 46; Tirmizi, “*Nikâh*”, 3.

⁵⁵ İbn Hanbel, *Müsned*, I, 470; İbn Mace, “*Nikâh*”, 1; Nesâî, “*Nikâh*”, 3;

⁵⁶ Darîmî, “*Nikâh*”, 1.

⁵⁷ İbn Hanbel, *Müsned*, XLII, 54.

⁵⁸ Ebu Davûd, “*Nikâh*”, 31.

⁵⁹ Buhârî, *Nikâh*, 15; Müslim, “*Nikâh*”, 13.

⁶⁰ Akgündüz, a.g.m., s. 133.

⁶¹ Buhârî, *Nikâh*, 15; Müslim, “*Redâ*”, 15.

⁶² Rum, 30/21.

⁶³ Nisa, 4/4.

rin verilmemesi uygun değildir.⁶⁴

Bu ayetin kime hitap ettiği ile ilgili tefsir âlimleri tarafından çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Bazılarına göre bu ayette velilere hitap edilmektedir. Veliler kızların mehirlerini kendilerine alırlardı ve kızlara hiçbir şey vermezlerdi. Bunun üzerinde bu ayet nazil oldu ve velilere mehri, sahibi olan kadınlara vermelerini emretti.⁶⁵

Bazı müfessirlere göre ise bu ayet şığar nikâhı yolu ile evlenip kadınları mehirlerinden mahrum bırakan velilere hitap etmektedir. İnsanlar şığar nikâhı yolu ile evlenince kadınlara mehir vermezlerdi. Bu ayette evlenen kadınların her birine hakkı olan mehirlerinin verilmesi emredilmiştir.⁶⁶

Fakihler, mehrin kadının hakkı olduğunu vurgulamaktadırlar. Hatta nikâhta mehir tayin edilmemişse ya da mehrin verilmemesi şart koşulmuşsa bile zifafa girdiği veya kocasının öldüğü anda mehr-i mislin lazım olduğunu söylemektedirler.⁶⁷

Afgan Medeni Kanunu'nda kadınların mehir hakkına sahip olmaları, mehrin kadının mülkiyetinde olup dilediği gibi tasarruf edebileceği,⁶⁸ hiç kimsenin kızın mehrini başkasına vermeye zorlama hakkına sahip olmadığı⁶⁹ ve babanın kızının mehrinin tamamını ya da hepsini hibe edemeyeceği vurgulanmıştır.⁷⁰

Görüldüğü gibi birçok insan, kadınları Allah'ın kendilerine verilmesini emrettiği mehir hakkından mahrum bırakmakta ve Allah'ın büyük bir günah olarak gösterdiği, hür insanları satmaya benzeyen bir uygulama ile başlık parasını almaktadırlar.

Bir önceki başlık altında anlatıldığı gibi, İslam hukukunda meşru olmadığı gibi hadislerde benzerinin yasaklanmış olmasına rağmen günümüz Afganistan'ında insanların çoğu başlık parasını almakta, mehir kadınların meşru bir hakkı olduğu ve yüce Allah bunun kadınlara verilmesini emrettiği halde kadınların ancak çok az bir kısmı bu hakkını elde edebilmektedirler. Kısacası meşru olanla olmayan adeta yerlerini değiştirmiş, Allah'ın ödenmesini emrettiği mehir hakkı insanlar tarafından gayri meşru gibi telakki edilip gayri meşru olan başlık parası vacip olan bir hak gibi görünür hale gelmiştir.

Bunlar ile birlikte yukarıda zikri geçen başlık parasının yol açtığı sorunlar göz önünde bulundurulduğunda bu uygulamanın İslam hukuku açısından meşru olmasını söylemek çok zordur.

Babanın kızına yapacağı çeyiz masrafı karşılığı veya ona herhangi bir hediye almak için başlık almasını savunmak da hiç mantıklı değildir. Çünkü bunun hediye sayılabilmesi için babanın kendi parasından alması gerekmektedir. Da-

⁶⁴ İbn Kesîr, *Tefsir*, II, 186.

⁶⁵ Nehhâs, *Meâni'l-Kur'an*, II, 16.

⁶⁶ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, IV, 163; Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, V, 23.

⁶⁷ Mevsilî, *el-İhtiyar*, III, 102.

⁶⁸ Kanun-ı Medeniy-i Afganistan, madde, 110.

⁶⁹ Kanun-ı Medeniy-i Afganistan, madde, 114.

⁷⁰ Kanun-ı Medeniy-i Afganistan, madde, 113.

mattan alınan para ile hediye alma veya çeyiz hazırlamanın aslında bir değeri yoktur.

SONUÇ

Başlık parası, değinildiği gibi sonucu itibarıyla hem Allah'ın bekarların evlendirilmesiyle ilgili buyruğunun amacına ters bir biçimde evliliği zorlaştırmakta hem de Hz. Peygamber (s.a)'in damat seçerken dininin ve ahlakının esas alınması gerektiğiyle ilgili buyruğuna ve aynı şekilde bir erkeğin eş seçerken dindarlığı esas almasının en doğru bir seçenek olduğunu işaret etmekle Müslümanların evliliği dünyevi gelirler üzerinde değil manevî değerler üzerinde kurmalarının gerektiği yönündeki irşadına ters düşmektedir. Bunun sonucu olarak da Allah'ın evlilikte eşler için amaçlanan huzur, birçok insan için özellikle kadınlar için kâbusa dönüşmektedir. İnsanlar çoğu zaman kızlarını evlendirirken sadece başlık parasını esas aldıkları için kızlarını hayatlarını karartırlar. Hem erkeklerin maddi açısından kolayca evlenebilmeleri hem de kızların doğru bir eş seçebilmeleri ve mehirlerinden mahrum kalmamaları için bu uygulamanın ortadan kaldırılması bir gerekliliktir. Başlık, adeta mehrin yerini almak suretiyle kadınları mehirlerinden mahrum bırakmakla malî zarara uğratmaktadır. Bunlar dışında birçok aile içi şiddete de yol açmaktadır.

Başlık parası geleneğinin ancak hükümet, âlimler, kanaat önderleri ve milletin el ele vermesiyle ortadan kaldırılacağı, aksi halde kanunla çözülecek bir iş olmadığı da tecrübelerle ispatlanmış durumdadır. Çünkü değindiğimiz gibi devletin yasaklaması ile herhangi bir sonuca varılamamıştır. Dolayısıyla yasaklama kanunu çıkartmadan önce millet bu konuda bilgilendirilmeli, imamlar-hocalar bu konuya sık sık vurgu yapmalı daha sonra da tamamen devlet tarafından yasaklanmalıdır. Bu konudaki en önemli görev de tabi ki âlimlere ve din görevlilere düşmektedir. Çünkü Afganistan'da halkın en çok güvendiği ve sözünü dinlediği kişiler bunlardır.

Kaynaklar

- » 1924 tarihli *Nizamnam-i Nikâh Arûsî ve Hatne Sûrî*, Matbaa-ı Daire-ı Tahrîrât-ı Meclis-i Âli-yi Vüzerâ, Kabil 1303hş./1924 m.
- » 1934 tarihli *Usulname-i Merasim-i Nikâh, Arûsî ve Hatne Sûrî-yi Afganistan*, Riyaset-i Umumî-yi Metâbî'ı Kabul, Kabil 1939.
- » 1949 tarihli *Usulname- Nikâh, Arûsî ve Hatne Sûrî-yi Afganistan*, Matbaa-ı Umumî-yi Kabil, 1328 hş. /1950 m.
- » **Akgündüz**, Ahmet, "Başlık", *DİA*, V, 131-133, İstanbul 1992.
- » **Ataî**, Muhammed İbrahim, *Tarih-i muasır-i Afganistan*, (Far. çev. Cemillurrahman Kamgar), Bingah İntişarat Matbaa-i Meyvend, Kabil 2005/1426.
- » **Beğavî**, Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mesud (ö. 516/1122), *Meâlimü't-Tenzil*, I-VIII (thk. Abdullah Nemir vd.), Daru Tayyibe, yy. 1417/1997.
- » **Buhârî**, Muhammed b. İsmail b. İbrahim (ö. 256/870), *el-Camiu's-Sahih*, 1. bs., I-IX, (thk. Muhammed Zehîr b. Nasir en-Nasir), Daru Tavki'n-necat, yy 1422/2001.
- » **Dârimî**, Abdullah b. Abdirrahman ed-Dârimî es-Semerkindî (ö. 255/869), *Sünenü'd-Dârimî=Müşnedü'd-Dârimî*, (thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî), I-IV, Dârü'l-Müğni, Suüdf Arabistan1412/2000.
- » **Ebu Davud**, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî (ö. 275/889), *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnâvut ve Muhammed Kamil Kara Belbeli), I-VII, Daru'r-risaleti'l-âlemiyye, yy. 1430/2009.
- » Ferman-ı Şumara-yı 7. Der Bare-yi Masarîfı Arusi, *RC*, Özel Sayı, (Seri no: 409), 1978, (14-16).

- » **Fikrî**, Ataullah, “Şiğâr de İslam Le Nazara” *Mecelle-i Qaza*, sayı: 9. (89-94) 2006.
- » **İlamiye-yi Matbuatı Kabul**- WCLRF (Women And Children Right Foundation), 2009, http://www.wclrf.org/dari/Dari_pages/Researches/Press%20release%20%20report%20on%20violence%20againt%20women.pdf (06/07/2010).
- » **İbn Hanbel**, Ebu Abdillah Ahmet b. Muhammed eş-Şeybanî (ö. 241/855), *el-Müsned*, (thk. Şuayb el-Arnâvut vd.), I-L, Müessisetü'r-Risale, yy. 1420/1999.
- » **İbn Kesir**, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Ömer (ö. 774/1373), *Tefsiru'l-Kur'an'ı'l-Azîm*, (thk. Muhammed Huseyn Şemsuddin) Daru'l-kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1419/1998.
- » **İbn Mace**, Ebu Abdillah Muhammed bi Yezid el-Kezvinî (ö. 273/886), *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnâvut vd.), I-V, Daru'r-risâleti'l-âlemiyye, Dimaşk, 1430/2009.
- » **Kanun-ı İzdivac**, RC, sy: 9 (190), yıl 1971.
- » **Kanun-ı Medeni-yi Afganistan**, (1976 tarihli Afganistan Medeni Kanunu). İntişarat-tı Kuds, Tehran 1384 hş./2006 m.
- » **Kazıcı**, Ziya, Bir Osmanlı Arşiv Belgesi Işığında Evlilikte Başlık Problemi Üzerine Bazı mülahazalar, (Ed) İbrahim Canan, *İslam' da Aile ve Çocuk Terbiyesi (III)*, (s. 109-116), Karat, İstanbul 2005.
- » **Khwajamir Mehtarkhan**, *İslam Hukuku İle Mukayeseli Olarak Günümüz Afganistanı'nda Kadınların Maruz Kaldığı Bazı Uygulamalar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.
- » **KMHBA** (Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu) Rapor-ı Tahkikati.Guzarış-ı Tahkiki Der Barey-i Avamıl-ı Hud-kuşiy-i Zenan Der Hevzey-i Cunub Garb-ı Afganistan, http://www.aihrc.org.af/2010_Dari/Dri_Pages/Reports/Researches/Researches/Report_V_A_W.pdf (06/07/2010).
- » **KMHBA**, Rapor-ı Tahkikati, Vaz'iyet-i Zenan-ı Afganistan der Salı 2008 miladi, http://www.aihrc.org.af/2010_Dari/Dri_Pages/Reports/Researches/Researches/Wom_situation_n_2008.pdf (06/07/2010).
- » **Mevsilî**, Abdullah b. Mevdud (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*, I-V, Çağır Yayınları, Gündoğdu Matbaası, İstanbul 1996.
- » **Müslim**, Ebu'l-Huseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyri en-Nişapurî (ö. 261/875), *el-Camiu's-Sahih*, (thk. Muhammed Fuad Abdulbaki), I-V, Dâru İhyai't-Türası'l-Arabi, Beyrut ts.
- » **Nehhas**, Ebu Ca'fer Mısıri (38/1122), *Meâni'l-Kur'an el-Kerim*, I-IV (thk. Muhammed Ali Sabunî) Ümmü'l-Kura Üniversitesi, Mekketü'l-Mükerrreme, 1409/1989.
- » **Nesaî**, Ebu Abdurrahman Ahmet b. Şuayb b. Ali (ö. 303/916), *es-Sünen*, I-IX, Mektebu'l-Matbûât'l-İslamiyye, Halep, 1406/1986.
- » **S. Bahgam**, W. Mukhatari, Study on Child Marriage in Afghanistan, Medika Mondiale. 2004, http://www.medicamondiale.org/fileadmin/content/07_Infothek/Afganistan/Afganistan_Child_marriage_medica_mondiale_study_2004_e.pdf (06/07/2010).
- » **Tirmizi**, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (ö. 297/909), *es-Sünen*, I-V, (thk. İbrahim Ütve Âvz), Şirketu Mektebe ve matbaa Mustafa el-Babi, Mısır 1382/1962.
- » **Türkmeni**, Nesrin, *Vaz'iyet-i Zenân-ı Cevân Der Hane-vade*, KMHBA (Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu) 2009.
- » **WCLRF** (Women and Children Legal Research Foundation) Rapor-ı Tahkikatî İzdivachay-ı Pîş ez Vakt Der Afganistan, 2008.
- » **WCLRF** (Women and Children Legal Research Foundation) Rapor-ı Tahkikatî, Nazari ber Kodaya-yı Feraz ez Menzil, Matbaa-ı Ta'limi-yi Pohentun-ı Nibraska, Kabil 2006.
- » **Yılmaz**, Aliye, *Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İsparta 2005.
- » **Tezcan**, Mahmut, “İlkel Toplumlarda Başlık Parası Geleneği”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, cilt: 9, sayı: 1, 1976, (s. 415-426)